

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jana Lutman

Prehranska kriza: v iskanju rešitev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jana Lutman

Mentor:izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

Prehranska kriza: v iskanju rešitev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

ZAHVALA:

Diplomsko delo poklanjam svoji noni Romani (1927-2012).

Za vse spodbude in podporo...

Skupaj spet oživimo tradicije pridelovanja semen naših babic!

Prehranska kriza: v iskanju rešitev

Diplomsko delo obravnava kompleksno tematiko prehranske krize v družbi obilja. Namen je opozoriti na kontradiktornosti znotraj globalnega prehranskega sistema in pokazati, da je kriza posledica napačnosti prehranskega sistema. Preko prikaza tako površinskih kot sistemskih vzrokov prehranske krize bomo poskušali pokazati na nekatere največje mite znotraj globalnega prehranskega sistema. Kot odgovor na prehransko krizo, želimo pokazati, da alternative temu modelu obstajajo in se v svetu že izvajajo. S konceptom prehranske suverenosti opozorimo na pomen doseganja sprememb tudi na političnem nivoju. V iskanju alternativ se opiramo na socialno ekologijo, ki ponuja koherentno radikalno kritiko sodobnih družbenih, političnih in proti-ekoloških trendov, hkrati pa zagovarja rekonstrukcijski in transformativen pogled na socialna in okoljska vprašanja ter spodbuja neposredno demokratične politike demokracije. Skušamo podati oris sklopa tem, katerih se je se potrebno lotiti preučevati na poti iskanja in ustvarjanja alternativ.

Ključne besede: globalni prehranski sistem, prehranska kriza, prehranska suverenost, družbena gibanja, socialna ekologija.

Food crisis: looking for solutions

This thesis deals with complex themes of food crisis in a society of abundance. The aim is to draw attention to the contradictions within the global food system and show that the crisis is result of a broken food system. Through the display of surfacing so as systemic causes of the food crisis, we will try to show some of the biggest myths within the global food system. In response to the food crisis, we show that there are alternatives to this model and they are already out in the world. With the concept of food sovereignty we highlight the importance of achieving change at the political level. Searching for alternatives, we rely on Social Ecology, which offers a coherent radical critique of contemporary social, political and anti-ecological trends, while advocates reconstructive and transformative view of the social and environmental issues and promotes direct democratic politics of democracy. We try to give an outline of topics that can be addressed on the way of searching and creating alternatives.

Key words: global food system, food crisis, food sovereignty, social movements, social ecology.

KAZALO

1	PROLOG	6
2	METODOLOŠKI OKVIR	7
2.1	OPREDELITEV PODROČJA IN CILJI PROUČEVANJA	7
2.2	RAZISKOVALNO VPRAŠANJE	9
2.3	UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	9
2.4	STRUKTURA NALOGE.....	10
3	PREHRANSKA KRIZA V DRUŽBI OBILJA	11
3.1	VZROKI GLOBALNE PREHRANSKE KRIZE	13
3.2	MITI ZNOTRAJ GLOBALNEGA PREHRANSKEGA SISTEMA.....	14
3.3	GLOBALIZACIJA TRGA PREHRANE	17
3.4	SE REŠITEV SKRIVA V ZELENi EKONOMIJI?.....	19
4	OD PREHRANSKE KRIZE K PREHRANSKI SUVERENOSTI	20
4.1	KONCEPT PREHRANSKE SUVERENOSTI	20
4.2	IZZIV DRUŽBENIH GIBANJ.....	23
5	V ISKANJU ALTERNATIV	26
5.1	PRISTOP SOCIALNE EKOLOGIJE.....	28
5.2	ALTERNATIVNE OBLIKE KMETOVANJA.....	29
5.3	K DEMOKRATIČNEMU PRIDELOVANJU	31
6	H KONCU	33
7	LITERATURA	35

1 PROLOG

Pravijo, da je vrt ogledalo človeka in njegovega odnosa do narave. Tisti, ki so že kdaj zasejali svoj lasten ekološki, permakulturni, biodinamični, sonaraven vrt, lažje razumejo, da neskončne lepote takega vrta ne moremo nikoli dovolj zajeti z našimi očmi. Lahko jo občutimo, to nam omogoča spoštljiv in ljubeč odnos do narave, ki se zdi vsakomur, ki se vrtnarjenja loti z veliko vnemo, samoumeven. Kaj kmalu opazimo, da je vrt res izjemna učilnica. Opazovanje kulturnih rastlin, ki živijo v sožitju, nas spodbuja k našemu zavedanju, da moramo tudi ljudje poiskati način sobivanja tako z ljudmi, kot z živalmi ter ostalimi oblikami življenja na svetu.

Kljub vsem užitkom, ki nam jih prinaša, pa naš vrt ni le svet čudovitih pogledov in omamnih vonjav. Kdaj pa kdaj pomeni tudi naporno delo pozno v večerni mrak in utrujene roke. Velikokrat spregledano težaško delo je tudi načrtovanje naših vrtov. Pri tem so nam lahko v pomoč alternativne metode vrtnarjenja, drugačne od pustega, izropanega in dolgočasnega monokulturnega kmetijstva. Permakultura¹ ponuja danes številne zanimive in koristne idejne zastavitve vrtov na način, ki od nas zahteva čim manj vloženega dela. Biodinamika, čeprav na prvi pogled mogoče najbolj »čudaška« metoda, v svoji bogati tradiciji kmetovanja po principih širšega univerzuma, ponuja številne naravne pripravke, ki lahko omilijo težavnost kmetovanja ob vse večjih podnebnih spremembah². Za tovrstno kmetovanje je sicer potrebnega malo več načrtovanja, pa vendar se v obeh primerih zdi, da je naš trud poplačan z zadovoljstvom in ponosom, ki ga prinaša pobiranje pridelkov.

»Čarobnost« naših vrtov izvira prav iz njihove pestrosti, ki se začne že z miselnimi načrtovanji in zasaditvami sredi zime. Pestrost izdelkov na naših vrtovih pa je tudi in predvsem praktične narave, saj ponuja čisto nasprotje od vsakodnevnega zategovanja pasov na katerega nas vsakodnevno opominjajo. Slednje prispeva le k ohranjanju

---

¹ »Načrtovanje naših življenja na podlagi opazovanja narave, ki temeljijo na razumevanju nas kot dela narave, je dobilo ime permakultura. Izraz izvira iz besed permanentna agrikultura, trajnostno kmetijstvo, pomeni pa tudi trajnostno kulturo« (Bell 2010, 13). Za več informacij glej: Graham Bell. 2010. *Permakulturni vrt*. Ljubljana: Ara.

² Omenimo samo preparat gnoj iz roga (Preparat 500). Ta preparat v biodinamiki služi za oživljanje zemlje, pri čemer se rastline globoke ukoreninijo. Odlično se je obnesel za ublažitev posledic suše, saj je preparat sposoben pritegniti zračno vlago v zemljo (Ozbič, 2011). Več o tem glej tudi v: Thun, Maria. 2010. *Praktično vrtnarjenje: Biološko- dinamična metoda v vrtnarski praksi*. Ljubljana: Ajda Vrzenec.

prevladujočega kapitalističnega sistema in vrtničarjem ne prinaša lažjih in boljših možnosti prodaje njihovih presežkov na trgu.

Zadnje čase, ko v ospredje prihaja prehranska kriza, lahko opazujemo vse več takih vrtničarjev, ekološko vrtnarjenje pa postaja ne le vse bolj priljubljeno, temveč tudi zaželeno. Doseganje lastne samopreskrbe je visoko zastavljen cilj, še sploh v današnji individualizirani družbi. Še ne dolgo tega, so si kmetje večino svoje hrane pridelovali sami, svoje presežke pa zamenjali za presežke drugih. Danes, so kmečke tržnice bolj redkost in izjema kot pravilo. Bomo zmogli doseči lokalno samopreskrbo s pomočjo alternativnih načinov kmetovanja in povezovanja med kmeti? Bodo vrtničarji kot nosilci sprememb v vsakodnevnih življenjih zmožni te spremembe prenesti tudi na raven političnih sprememb in si tako izbojevali prehransko suverenost, ki bi pomenila tudi drugačno, pravičnejšo in prijaznejšo družbeno ureditev? Bi to prineslo tudi večjo prosperiteto za lokalne skupnosti in širšo družbo?

V diplomski nalogi se bomo ukvarjali prav z aktualno prehransko krizo, ki razkriva napačnost prehranskega sistema in iskali možne alternative trenutnemu modelu izkoriščanja.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PODROČJA IN CILJI PROUČEVANJA

Ukvarjanje s prehransko politiko in doseganje prehranske samopreskrbe bo, po mnenju številnih analitikov, v prihodnosti ena od prednostnih nalog držav ter vsekakor velik izziv. V diplomskem delu se bomo osredotočili predvsem na analizo in kritiko globalnega prehranskega sistema, kot se nam kaže danes. Čeprav se zdi, da kontradiktornosti globalnega prehranskega sistema nikoli ni konec, pa enako velja za alternative le-temu, predvsem v zadnjem času je porast le-teh vedno večja, zato bomo poskusili razširjati naše predstave o možnih alternativah, čeprav le z orisom sklopa tem, ki jih je potrebno proučevati ob iskanju možnih rešitev.

Potreba po raziskovanju izbrane tematike, se predvsem v zadnjem času kaže vse večja. Prav tako, je kompleksnost same tematike tista, ki nas žene v nadaljnje raziskovanje. Zagotovo bi bila na tem področju smiselna temeljita študija primerov, tako držav, ki

veljajo za zgled doseganja stopnje samopreskrbe³ ter družbenih gibanj po svetu⁴, ki ustvarjajo procese od spodaj in predstavljajo boj proti hegemonškemu sistemu izkoriščanja.

Tudi v Sloveniji je stanje glede prehranske samopreskrbe zaskrbljujoče. Nikakor ne gre spregledati primerov dobrih praks, ki se jih je v Mariboru lotil raziskovalno-aktivistični kolektiv Urbanih brazd, ki je nastal pod okvirom projekta Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture⁵. Projekt skupnostnega urbanega eko vrta se je sicer pred kratkim že zaključil, vendar pa je še prezgodaj, da bi sedaj podajali celostne analize takih projektov. Pa tudi prostorska omejenost naloge nam tega tu ne dopušča. Izzivov za prihodnost torej ne primanjkuje!

Namen diplomske naloge je tako kritično reflektirati globalni prehranski sistem, opozoriti na njegove groteskne neuravnoteženosti, prikazati koncept prehranske suverenosti kot možen način doseganja sprememb na političnem področju ter hkrati preko premisleka alternativ, ki se nam kažejo danes, orisati sklop tem, ki jih je potrebno proučevati, če se želimo podati na pot ustvarjanja možne alternative prehranskemu sistemu kot ga poznamo danes. Glavni namen bo tako pokazati, da so rešitve in alternative, ki obenem obljublajo tudi rešitev lakote in s prehrano povezanih bolezni ter ponujajo način pridelovanja hrane, ki je okoljsko trajnosten in družbeno pravičen, možne in se po svetu že udejanjajo. Pokazati želimo tudi, da so tovrstne emancipacijske prakse z vzpostavljanjem principov vzajemnosti, horizontalnosti in raznovrstnosti, hkrati korak naprej proti drugačni družbeni

---

³ Ena takih je držav, ki je lahko predmet raziskovanja, je vsekakor Kuba. Ta je v »posebnem« obdobju (ki se je začelo s kolapsom Sovjetske zveze kot njenega tesnega trgovinskega partnerja in sprožilo naftno krizo in posledično pomanjkanje hrane v državi) z prehodom iz industrijskega kmetijstva z visoko uporabo okolju škodljivih sredstev za zatiranje škodljivcev in pospeševanje rasti rastli, na organsko, okolju prijaznejše kmetovanje, ki je bilo v porastu predvsem v mestih kot različne oblike skupnostnega vrtnarjenj, dosegla kar 90 odstotno zgodovinsko stopnjo samopreskrbe. Več o tem v nadaljevanju, glej pa tudi: Nelson, Erin, Steffanie Scott, Judie Cukier in Ángel L. Galán. 2009. Institutionalizing agroecology: success and challenges in Cuba. *Agriculture and Human Values* 26 (3): 233–243.

⁴ Teh je po svetu že toliko, da bi bil njihov popis težavno početje. Nadalje v nalogi si bomo pogledali eno izmed največjih gibanj *La Vía Campesina*, ki pravzaprav predstavlja mrežo gibanj po celem svetu, od njih pa tudi izvira ideja prehranske suverenosti (*food sovereignty*). (Več o tem glej na spletni strani gibanja: <http://viacampesina.org/sp/>).

⁵ Gre za projekt Urbane brazde, znotraj katerega vsekakor ne gre mimo projekta skupnostni urbani eko vrt v Borovi vasi, prav tako pa tudi zadruga Dobrina in še nekateri primeri dobrih praks. Prav ti projekti so bili dodatna motivacija za ukvarjanje z izbrano problematiko prehranske krize ter napotki v okviru Natečaja Urbanih brazd za najboljše raziskovalne naloge, opora za premišljanje problematike. Predvsem za idejno zasnovu teh projektov glej: Gregorčič, Marta. 2011. *Potencia: samoživost revolucionarnih bojev*. Ljubljana: Založba/*cf.

ureditvi – onkraj neoliberalizma. Prav tako bomo poskušali pokazati, da je prav s temi principi vzajemnosti, horizontalnosti in raznovrstnosti tudi v kmetovanje mogoče nazaj vpeljati participativno demokracijo.

Cilji diplomske naloge so pokazati, da je prehranska samopreskrba v 21. stoletju nujna strategija razvoja družbe, prav tako pa je tudi nujen prehod k trajnostnemu agroekološkemu kmetovanju. To želimo pokazati z razkrivanjem številnih kontradiktornosti, ki jih v sebi skriva globalni prehranski sistem. Temeljni cilj je nasproti številnim kontradiktornostim globalnega prehranskega sistema, ki služijo ohranjanju prevladujočega kapitalističnega sistema, podati glavne sklope idej, ki jih je potrebno premišljevat ko poskušamo graditi alternative, ki bi rezultirale v preseganju globalnega prehranskega sistema, pa naj si bo to z vzpostavljanjem lokalne prehranske samopreskrbe s pomočjo urbanega vrtnarstva ali katere koli druge oblike, za katero je najbolj pomembno, da prihaja od ljudi kot njihova želja.

2.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Na podlagi opredeljenih namenov in ciljev proučevanja bomo poskušali v diplomskem delu odgovoriti na naslednje raziskovalno vprašanje, ki nam bo služilo tudi kot vodilo v nalogi:

Kaj je v največji meri pripeljalo do tega, da se danes soočamo s prehransko krizo v družbi obilja in katere poti so prave za izhod iz takšne situacije?

2.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA

V diplomskem delu želimo podati (radikalno) kritiko sodobnega globalnega prehranskega sistema ter pokazati na nove alternativne družbene pristope, zato bomo izhajali iz teorije socialne ekologije, ki je razvila koherentno radikalno kritiko sodobnih družbenih, političnih in proti-ekoloških trendov ter zagovarja rekonstrukcijski in transformativen pogled na socialna in okoljska vprašanja ter spodbuja neposredno demokratične politike demokracije. V pričujoči nalogi nam bo služila kot pomoč pri razvijanju kritične analize sodobne prehranske krize, prav tako bomo iz nje poskušali izhajati kot iz vizije in načina

reševanja kriz, upoštevajoč celostni pogled na globalne procese ter kritično analizo teh procesov (Gregorčič 2005b, 11)⁶.

Na podlagi družbeno kritičnih avtorjev bomo poskušali podati možne alternative prehranskemu sistemu kot ga poznamo danes. Uporabili bomo metodo zbiranja in analize primarnih in sekundarnih virov; analiza primarne literature nam bo služila pri preučevanju deklaracij družbenih gibanj, ki delujejo od spodaj. Tako analiza primarnih kot sekundarnih podatkov je bila usmerjena na opisovanje z namenom pokazati na notranje kontradiktornosti sodobnega globalnega prehranskega sistema, ter poskusom iskanja možnosti za preseganje trenutne ureditve.

Časovna in prostorska omejenost nam v pričujočem delu ni dopuščala, da bi uporabili metodo militantnega raziskovanja in alternativne primere prehranske samopreskrbe preučevali na terenu, zato bo v nalogi prevladovala deskriptivna metoda. Prav tu je pomembno zavedanje omejenosti proučevanja iz oddaljenosti in dilem ter pasti, ki jih prinaša lastna pozicija.

2.4 STRUKTURA NALOGE

Po uvodni zastavitvi naloge o premišljevanju pomena, ki ga ima dandanes vzpostavljanje lastnih vrtov, izhajajoč iz lastne izkušnje ter po opredelitvi področja in ciljev raziskovanja, bomo v prvem delu naloge poskušali prikazati zakaj dandanes sploh lahko govorimo o prehranski krizi. S prikazom trenutnega stanja, bomo poskušali podati kritiko globalnega prehranskega sistema. To bomo poskušali storiti s prepoznavanjem vzrokov, ki so pripeljali do takega stanja, tako tistih površinskih, kot globljih, sistemskih vzrokov. Za prikaz globljih vzrokov prehranskega sistema, pa si bomo za lažjo ponazoritev številnih kontradiktornosti pomagali z opisom glavnih mitov, ki so se vzpostavili na področju prehranskega sistema. V točki 3.3 bomo predstavili globalizacijo trga kot še en pomemben vzrok, ki je prav toliko pripeljal do krize, vendar ga obravnavamo posebej zaradi njegove kompleksnosti. Posebej pa želimo pokazati tudi na nevidne strukture globalnega prehranskega sistema z osvetlitvijo primera prehoda od lokalnih tržnic k globalnim trgom in supermarketom. V točki 3.4. pa predstavimo stališča, ki jih v

---

⁶ Za več informacij o socialni ekologiji glej tudi spletno knjižnico Inštituta za socialno ekologijo: <http://www.social-ecology.org/>.

navezavi na širšo okoljsko krizo zavzemajo politiki pri reševanju prehranske krize. V naslednjem, 4. poglavju bo govora o konceptu prehranske suverenosti, o pomenu in omejitvah, ki ga prinaša ta koncept, ki se postavlja nasproti konceptu prehranske varnosti. Predvsem želimo opozoriti na potencial, ki ga prinaša koncept za doseganje sprememb na političnem nivoju. Prav tako tu opozarjamo na izziv, ki ga imajo družbena gibanja, katera se ukvarjajo z izbrano problematiko. V naslednjem poglavju v iskanju rešitev, opirajoč se na pristop socialne ekologije skušamo orisati sklop tem, ki jih je potrebno preučiti, ko se podamo na pot iskanja in ustvarjanja alternativ prehranskemu sistemu kot ga poznamo danes. V podpoglavju dodaten prostor namenimo še alternativnim oblikam kmetovanja ter produkciji demokracije in skušamo pokazati, kako je potrebno naše želje in zahteve izraziti tudi na političnem nivoju. V zaključku podamo ugotovitve in opozorimo na nova vprašanja, ki so se nam odprla ob proučevanju tematike in so prav tako vredna razmisleka.

3 PREHRANSKA KRIZA V DRUŽBI OBILJA

Na začetku leta 2008, je bila v ospredju poročanja medijev predvsem finančna kriza, zadnje čase pa lahko rečemo, da je le-to presegla prehranska kriza. Odnos večine vlad, ki so na kmetijstvo gledale kot na včerajšnjo skrb, je bil naenkrat zamenjan z veliko skrbjo o dostopnosti hrane sedaj in v prihodnosti (Clapp in Cohen 2009, xi). Kriza pa se bolj kot v pomanjkanju hrane, kaže v krizi globalnega prehranskega sistema, za katerega različni strokovnjaki opozarjajo, da je vse bližje svojemu propadu. Pravzaprav pa je le-ta v krizi prav zaradi svojega kapitalistično usmerjenega kmetijstva ter korporacij, ki ga obvladujejo. Tako lahko vidimo, da sta obe krizi hkrati tudi krizi hegemonске ekonomske paradigme ter krizi politike per se, kot njene nesposobnosti transcendence te ekonomske ureditve (Vodovnik 2010, 157). Vsako prizadevanje za preseganje prehranske krize je torej tudi korak bližje preseganju finančne krize, zlasti pa korak bližje preseganju hegemonске ekonomske ureditve in krize politike per se.

Globalna prehranska kriza, o kateri se govori predvsem kot o cenovni prehranski krizi, v resnici v ospredje postavlja dejstvo, na katerega so mnogi že dalj časa opozarjali, da je svetovni prehranski sistem, kot se kaže danes, v sebi močno nekonsistenten in potreben premisleka. Čeprav se cenovno prehransko krizo pogostokrat prikazuje kot posledico

dolgotrajnih suš in naravnih nesreč, se njeni globlji vzroki skrivajo v sami organiziranosti globalnega prehranskega sistema.

Ljudje danes niso lačni toliko zaradi pomanjkanja hrane, saj proizvedemo več hrane kot kdajkoli prej, temveč je lakota prej posledica (vse večje) revščine ljudi. Prvič smo priča temu, da je število ljudi s preveliko telesno težo, teh naj bi bilo blizu dveh bilijonov, preseгло število lačnih, ki se giblje okrog enega bilijona, kot presenetljive podatke izpostavi Raj Patel (Patel 2007, 1)⁷.

Vendar pa danes vseeno živimo v družbi obilja, vsaj tako nas prepričujejo. Na prvi pogled se zdi, da v trgovinah še nikoli ni bilo toliko raznovrstne in pestre izbire hrane, vendar je to bolj iluzija izbire kot kaj drugega. Danes vsak tipičen supermarket vsebuje nič manj kot trideset tisoč izdelkov, pa vendar je polovica teh izdelkov proizvedena s strani desetih multinacionalnih prehranskih podjetij. Bolj kot za varieteto kmetijskih proizvodov, gre torej za razvejanost blagovnih znamk. Namesto, da bi izdelki na police prihajali od tisočih kmetov, ki proizvajajo različne lokalne sorte, so ti globalno standardizirani z namenom vse večjega profita, v rokah peščice vodilnih. Bolj kot okus, vonj, svežina, vsebnost kalorij in kvaliteta je torej v ospredju profit. Za korenčkom pravih oblik in jabolkom sijočega videza vse prevečkrat stojijo očem skrita dejstva predolгих prevozov ter skladiščenja predvsem sadja in zelenjave s pomočjo uporabe konzervansov in dodatkov, ki so po navadi zdravju močno škodljivi. Kljub množici vseh proizvodov, pa je danes eden od šestih ljudi na svetu še vedno lačen (Halweil 2005, 72). Torej res živimo v družbi obilja? Ali se vse bolj zavedamo dejstva, da smo ob množici izbire tovrstne hrane prikrajšani za tisto, kar je osnovnega namena pri hrani: njena hranilna vrednost in zdravju koristni učinki. Pri čemer vse prevečkrat zanemarjamo pomen užitkov, ki ga zdrava in sveža hrana prinaša tako za porabnike, kot za kmete, ki tako hrano pridelujejo.

Ko začnemo proučevati globalni prehranski sistem, torej že na samem začetku naletimo na velika protislovja znotraj njega. Njihovo prepoznavanje je pomembno, če želimo razmišljati o samih alternativah obstoječemu (prehranskemu) sistemu. Da pa bi lahko raziskali alternative, moramo najprej pokazati na same kontradiktornosti znotraj globalnega prehranskega sistema in raziskati nekatere vzroke, zakaj je do take situacije, s

---

⁷ Raj Patel je svetovno priznani pisatelj, aktivist in akademik. Od njegove prve izdaje knjige *Stuffed and starved: From farm to fork, The Hidden Battle for the World's food system* leta 2007 je številka do druge izdaje knjige v letu 2012 narasla iz 800 milijonov lačnih na en bilijon lačnih ter iz enega bilijona predebelih na skoraj 2 bilijona predebelih.

katero se soočamo danes, v resnici prišlo. Prav tako bomo v nadaljevanju skušali predstaviti, zakaj je cenovna prehranska kriza pravzaprav kriza globalnega prehranskega sistema samega in zakaj je potrebno le-tega ne le znova premišljati, temveč tudi poiskati možnosti njegove ponovne vzpostavitve.

3.1 VZROKI GLOBALNE PREHRANSKE KRIZE

Zadnje dni, se v medijih pojavljajo številna ugibanja o tem ali bo letošnja velika suša, ki je še posebej odmevna v Združenih državah Amerike, sprožila svetovno prehransko krizo. Raj Patel na ugibanja odgovori pritrdilno, vendar pa poudari kar mediji zadnje čase, ko v ospredje postavljajo novice o napovedanih visokih cenah hrane, pozabijo omeniti - medtem, ko se cene hrane zvišujejo, plače ljudi ostajajo enake in v razliki med plačami ljudi in tem kaj si ljudje lahko privoščijo, leži prehranska kriza (Fora.tv 2008)⁸.

Negativne posledice podnebnih sprememb, kot so neredne žetve pridelka, pogoste suše in poplave, se sicer pogosto navaja kot vzroke pomanjkanja hrane (Plut 2011, 12). Za visokimi cenami hrane, pa se skrivajo še finančne špekulacije, katere so tudi eden od vzrokov prehranske krize. Poglejmo kje ležijo še drugi vzroki tega, da so cene hrane podivjale. Že dolgo ni več skrivnost, da se vzroki visokih cen hrane skrivajo v visokih cenah fosilnih goriv. O usodni povezanosti hrane in fosilnih goriv, piše ekolog in aktivist Anton Komat, ter navaja dejstva, ki to situacijo lepo orišejo. Predvsem je presenetljivo dejstvo, da je prehrana poleg avtomobilov največji porabnik fosilnih goriv – nekje okrog 20 odstotkov. Prav tako pa današnji način prehranjevanja pomeni 40 odstotkov vseh izpustov toplogrednih plinov. Kot navaja, smo v letu 1940 iz 1 kcal fosilnih goriv pridobili 2,3 kcal energije v hrani, da danes pridelamo 1 kcal hrane na polici marketa pa porabimo kar 10 kcal fosilnih goriv. Omenjeni paradoks pa drago stane predvsem porabnike hrane (Komat 2011, 1196). Vse več kmetijskih površin se tudi namesto za prehrano, nameni za proizvodnjo biogoriv. Po nekaterih poročilih Svetovne Banke, so biogoriva povzročila dvig globalnih cen hrane za 70 odstotkov (Singh 2009, 27). Vendar pa globlji vzroki dviga cen hrane ležijo drugje. Skrivajo se v sami organiziranosti sistema.

---

⁸ Za več informacij glej video konferenco na temo Slow Food Nation: The World Food Crisis, na kateri so razpravljali mednarodno ugledni avtorji in aktivisti kot so Vandana Shiva, Raj Patel, Carlo Petrini, Corby Kummer, povezuje pa jo Michael Pollan. Dostopno prek: http://fora.tv/2008/08/29/Slow_Food_Nation_The_World_Food_Crisis#fullprogram.

Številne kontradiktornosti prehranskega sistema kar kličejo po njegovi prenovi. Vandana Shiva opozarja, da resnična kriza ni kriza, ki nastane zaradi dviga cen hrane. V tej se skrivajo pasti genskega inženiringa kot rešitve trenutnega stanja. Dopuščanje uporabe genskega inženiringa lahko resno ogrozi prehransko varnost, saj so tovrstne tehnologije zelo tvegane in nepreizkušene. Da bi razumeli, iz kje izvira resnična kriza, moramo pogledati na kakšen način je danes hrana proizvedena (Fora.tv 2008; Komat 2011).

Sami vzroki krize so tako kompleksni, da se zdi, da pri analizi le-teh pogosto zmanjka jasnosti. Vandana Shiva prav tu naredi ogromen miselni preboj: kompleksne - globlje vzroke prehranske krize, uspe predstaviti na najbolj enostaven način. Za lažji prikaz že omenjenih številnih kontradiktornosti prehranskega sistema bomo zato v nadaljevanju poskušali ujeti vsaj delček njenih jasnih ponazoritev skozi nekatere glavne mite prehranskega sistema, kot jim sama pravi.

3.2 MITI ZNOTRAJ GLOBALNEGA PREHRANSKEGA SISTEMA

Da bi lažje razumeli, kje se skriva resnična prehranska kriza, Vandana Shiva (Fora.tv 2008) predstavi dva glavna zasuka v globalnem prehranskem sistemu ter dva velika mita, ki sta se pojavila na tem področju⁹. Prvi velik zasuk je bil ta, da smo hrano iz rok skupnosti prepustili v roke korporacijam. S tem smo seveda izgubili nadzor nad hrano. Le-ta pa je bistvenega pomena pri našem zdravju, ki je tesno povezano z našo prehrano. Kako velik je bil ta zdrs moči, Komat lepo ponazori s primerom o ».../petih največjih korporacijah, ki nadzirajo svetovno prehrano: AstraZeneca, DuPont, Monsanto, Novartis, Aventis. So največji proizvajalci kemičnih gnojil, kakor tudi lastniki semen in nosilci patentov genske tehnologije, hkrati pa so te multinacionalke največja svetovna farmacevtska podjetja« (Komat 2012, 5). Tako danes transnacionalne kmetijske korporacije obvladujejo 40 odstotkov svetovnega trgovanja v prehrani, načini kako to počnejo pa so, kot smo videli, različni (Patel 2007, 100). V omenjenem zasuku se skriva prava kriza in to morajo številna družbena in ekološka gibanja nasloviti.

---

⁹ Prepričanja, ki jih bomo v tej točki predstavili, je Vandana Shiva podala na konferenci gibanja *Slow Food Nation*. Kot smo že omenili, so na temo prehranske krize, na tej konferenci razpravljali še nekateri vodilni analitiki na področju agroekologije, kot so Raj Patel, Carlo Petrini, Corby Kummer in Michael Pollan.

Drugi pomemben zasuk je bil ta, da hrana ni nič več bistvenega pomena pri oskrbovanju naših teles s hranilnimi snovmi, temveč je postala predvsem objekt trgovanja. Gre za to, da se je spremenila narava prehrane, zato lahko govorimo o ontološki krizi. Pri tem dodaja, da je razkorak med tema različnima funkcijama hrane bistvenega pomena, saj po navadi, ko govorimo o hrani, o njej razmišljamo širše. Gre za odnos spoštovanja zemlje, od koder pride hrana, spoštovanje tistega, ki hrano prideluje in ne nazadnje spoštujemo naša telesa, ki to hrano zaužijejo, še dodaja Vandana Shiva (Fora.tv 2008). O tem, da smo tisto, kar jemo, je bilo zadnje čase namreč napisanih že veliko knjig. Korporacije pa velik del te zgodbe hrane od produkcije hrane do njene porabe, izgubijo. Namesto, da bi bila zdrava hrana kot naša osnovna potreba tudi naša temeljna pravica in ena od osnovnih blaginj države, je hrana, tarča profitno naravnanih multinacionalnih korporacij.

Ta dva velika zasuka, pa sta se zgodila ob ustvarjanju dveh največjih mitov znotraj prehranskega sistema. Prvi je ta, da industrijski sistemi pridelave hrane dejansko pridelajo in zagotavljajo več hrane¹⁰. Vendar se tudi tu, kot ugotavlja Vandana Shiva, skriva kriza, ki jo moramo nasloviti. To ponazori s tem, ko se sprašuje, kako nas je lahko ta mit privedel do tega, da je na svetu še vedno milijarda lačnih, medtem ko imamo milijardo ljudi, ki hrano prideluje. Vzroki za takšno stanje se skrivajo v načinu pridelave, ki od kmeta zahtevajo, da kupuje drage kemične pripravke, za katere se največkrat mora zadolževati, s tem pa dolgovi kmetov le rastejo. To je tudi vzrok za številne samomore kmetov, katerih številka v svetu strmo narašča¹¹. Tisto, kar botruje takšni situaciji, je razkorak med tem, kar kmet vloži v kmetovanje in tisto, kar s kmetovanjem zasluži. Prav slednje, Shiva naslovi kot enega resnejših delov prehranske krize (prav tam). Ta močno utrjena predstava o industrijskem monokulturnem kmetijstvu, ki edino lahko nahrani svet, se je začela vzpostavljati prav z »zeleno revolucijo«, ki pa se je s svojimi ogromnimi izgubami biotske raznovrstnosti in uničevanjem okolja, izkazala za zelo netrajnostno (Altieri 2009, 102).

---

¹⁰ Vandana Shiva se je že od zgodnjih 80. let največ ukvarjala prav z posledicami t.i. »zelene revolucije«, njene ugotovitve so tako plod večletnih raziskovanj. Več o »zeleni revoluciji« glej tudi v : Vandana, Shiva. 1991. *The violence of the green revolution: Third World agriculture, ecology and politics*. London: Zed books.

¹¹ Samomori kmetov so najpogostejši predvsem v Indiji, vendar pa se dogajajo vsepovsod po svetu. Največkrat so posledica prevelikih dolgov kmetov. Dolg je bil vse od zelene revolucije naprej hkrati motor povečevanja obsega kmetovanja ter uničenja kmečkih družin, več glej v: Patel, Raj. 2007. *Starved. From farm to fork, The Hidden Battle for the World's food system*. London: Portobello Books.

Na drugi strani, pa imajo ekološke metode pridelovanja, veliko večjo produktivnost in ustreznost našim potrebam. Zgoraj opisan mit industrijske pridelave hrane kot metode, ki nudi največje število pridelkov, je torej v dobršni meri prispeval k temu, da danes živimo v družbi »obilja«¹². Ta naša trditev pa se navezuje že na naslednji mit, ki ga predstavi Vandana Shiva – to je mit »visoko stroškovnega kmetijstva« (Fora.tv 2008).

Današnji industrijski način pridelave hrane, namreč zahteva velike denarne vložke kmetov (naj bo to v sami strojni mehanizaciji, uporabi umetno pripravljenih gnojil in škropiv, ki se jih dobi le na trgu in po navadi drago stanejo), na drugi strani pa je največja iluzija, ki se skriva v takšni predstavi ta, da nam tovrstna pridelava z visokimi stroški proizvodnje, na koncu vsega, daje poceni hrano. Tako se na področju predstav o produkciji hrane, vzpostavijo dve glavni iluziji: manj postane več in drago postane poceni. Dejansko, manjši pridelek industrijskega monokulturnega kmetijstva, pomeni v obdobju po »zeleni revoluciji« naenkrat navidezno več pridelka. Hrana pridelana na način, ki zahteva predvsem ogromne okoljske stroške, pa je za kupce dostopna po relativno nizki ceni. Če bi podrobneje raziskovali strukture, ki so utrjevale take podobe, pa bi najverjetneje prišli do rezultatov, da so bile le-te motivirane z vse večjim profitom in rastjo. In kot še dodaja Vandana Shiva, dokler ne bomo rešili teh dveh iluzij - problemov, ne bomo rešili prehranske krize (prav tam). To sta pravzaprav danes dva temeljna mita, ki konstituirata prevladujoče razmišljanje ljudi, ko gre za pogovore o alternativnih načinih pridelovanja hrane in njihovih pomanjkljivostih.

Kakšno moč nad družbo imajo miti, lahko uvidimo, če razumemo mite na način, kot jih razume Galimberti – da so miti za razliko od idej, ki jih mislimo, ideje, ki si nas lastijo (Galimberti 2011). Miti, ki so se vzpostavili na področju prehranskega sistema in jih Shiva opisuje, so najlepši prikaz tega. Lahko namreč predpostavimo, da si s tem, ko si korporacije lastijo produkcijo dobršnega dela naše prehrane, lastijo tudi naša telesa, ta namreč za svoj obstoj potrebujejo kakovostno prehrano.

Le upamo lahko, da smo vsaj nekoliko uspeli izrisati kontradiktorne podobe sodobnega prehranskega sistema z metodami produkcije, za katere je značilna močna intenzivnost, visoka mehanizacija, kemizacija in monokultura, produkcija pa je usmerjena predvsem na globalne trge. Kaže se tudi velika odvisnost od znanja in tehnologije, pogostokrat zagotovljena s strani premajhnega števila zahodnjaških inštitucij (Norberg-Hodge in drugi

2002, 3–4). Ali je v družbi, kjer je brezposelnost iz dneva v dan večja, podpora takšnemu sistemu, katerega cilj je obratovati s karseda majhnim številom človeške delovne sile še smiselna? Zdi se, da bo premislek v tej smeri v prihodnje nujen, saj tudi ne bo več dovolj opravičilo, da se mladi izogibajo del na področju kmetijstva, saj tovrstno zanimanje zadnje čase zelo narašča.

Velja omeniti še to, kar je pri samem globalnem prehranskem sistemu mogoče najbolj ironično, kot o tem piše tudi Raj Patel (2007, 294). Namreč, čeprav je nadziran s strani nekaterih najbolj vplivnih ljudi na tem planetu, je v sebi pravzaprav krhek. Krhek pa je zaradi velikosti njegovega okoljskega odtisa, naravnih virov potrebnih za njegovo vzdrževanje in izkoriščanja, ki jih zahteva.

3.3 GLOBALIZACIJA TRGA PREHRANE

Pomembno pa se nam zdi predstaviti še en vidik, ki nas znotraj trenutnega prehranskega sistema postavlja v nemočen položaj. Nanaša se na zgoraj že izpostavljeno trditev, da smo hrano iz rok skupnosti prepustili v roke korporacij, v sebi pa razkriva še eno veliko kontradiktornost sodobnega prehranskega sistema. Gre za še en ključ za razumevanje globljih vzrokov prehranske krize in napačnosti prehranskega sistema. V mislih imamo vpliv globalizacije na prehrano, ki je prispevala k vse večjemu razkoraku med revnimi in bogatimi, presitimi in umirajočimi od lakote (Komat 2011, 1196–1197). Zanimivo vprašanje, ki se tu vzpostavi, je, zakaj sploh potrebujemo globalne trge, ti so namreč v zgodovini globalnega prehranskega sistema relativno nov pojav, začeli so se vzpostavljati šele konec 18. stoletja (Patel 2011).

Vandana Shiva, pa celo pravi, da gre za pojav prehranskega totalitarizma, v katerem peščica korporacij nadzira celotno prehransko verigo. Prav tako uničuje alternative, tako da ljudje nimajo dostopa do raznolike, ekološko pridelane hrane. Lokalne tržnice so bile namerno uničene z namenom vzpostavljanja monopolov nad semeni¹³ in prehranskimi sistemi. S pojavom globalizacije in proste trgovine se je spremenil tudi sam koncept

---

¹³ »Boj za semena« je zelo pomemben vidik, ki ga ne smemo spregledati, ko se ukvarjamo s področjem globalnega prehranskega sistema. Semena so namreč bistvena za ohranjanje biotske raznovrstnosti. Več o problematiki glede semen glej tudi projekt Navdanya, ki ga vodi Vandana Shiva in se posebej bori za ohranjanje semen: <http://www.navdanya.org/>.

pravic. Pravice do hrane, do varnosti in kulture so vse bile obravnavane kot ovire trgovanja, ki jih je bilo potrebno odpraviti (Shiva 2000, 18).

Ravno o lokalnih tržnicah velja zastaviti razmislek. Zdi se, da smo ob poplavi supermarketov že popolnoma pozabili kakšen pomen imajo tržnice za družbo. Te so mesta za izmenjavo. Bazar, ki še danes deluje v Indiji, kot opisuje Shiva (2005, 18–19), je prostor, kjer si lahko ljudje izmenjujejo pridelke, ki so jih sami pridelali in vzgojili. Take tržnice zrastejo iz skupnosti. S tem, ko so osnovane na neposrednih odnosih med ljudmi in direktni izmenjavi, so pravzaprav podaljšek skupnosti. Tisto, kar je mnogokrat našim očem nevidno, je to, da ko so tržnice zamenjane s trgi, je tudi skupnost zamenjana s kapitalom in marketi postanejo le še anonimni obrazi trgov (prav tam, 18–19).

Kaj vse torej pomenijo tržnice v primerjavi z globalnimi trgi? Predvsem so te, kot nadaljuje Vandana Shiva, prostori izmenjave, srečevanj in kulture (celo prostor kulturnih festivalov), obenem pa so prostori za ekonomske transakcije. In kar je najbolj pomembno, služijo ljudem in so oblikovani od ljudi. Drugače pa, trgi oblikovani od kapitala, izključujejo ljudi kot proizvajalce. Tako so kulturni prostori izmenjave zamenjani z nevidnimi procesi. Človeške potrebe pa zamenjane s pohlepom, profitom in potrošništvom (prav tam, 18–19).

Prav zaradi teh nevidnih procesov, ki nas vse bolj oddaljujejo od našega védenja o tem kako je hrana pridelana, velja zastaviti premislek o ponovni oživitvi skupnostnih vezi z vso svojo različnostjo, ki jo prinašajo lokalne tržnice. Pri tem je pomembno zavedanje, da smo več kot zgolj potrošniki. Poiskati moramo načine, kako spet kmetom dati priložnost ne samo prodaje ali izmenjave presežkov, temveč tudi povezovanja in izmenjave kulturnih tradicij.

Ko poskušamo zaobjeti polje prehranske krize, torej ne moremo mimo kritike globalizacije trga prehrane. Murray Bookchin gre tu še dlje: »Če ne spoznamo, da je sedanja tržna družba, ki je strukturirana okrog brutalno tekmovalnega imperativa »rasti ali umri« popolnoma brezoseben samodelujoč mehanizem, bomo za vsa večja okoljska razdejanja zmotno krivili druge pojave, recimo tehnologijo ali rast prebivalstva. Spregledali bomo njihove temeljne vzroke, recimo profitno trgovanje, samemu sebi namenjen industrijski razmah in enačenje napredka s korporacijskimi lastnimi interesi« (Bookchin 2011, 98).

3.4 SE REŠITEV SKRIVA V ZELENI EKONOMIJI?

Rekordna suša letošnjega poletja, pa lahko prehransko krizo še poveča, opozarjajo mediji, predvsem lahko pričakujemo nove proteste o previsokih cenah hrane. Holt-Giménez in Peabody opozarjata, da tovrstni protesti niso le jezni izgredi lačnih množic. Bolj kot to, so jezne demonstracije proti visokim cenam v državah, ki so imele prej presežke hrane, predvsem pa v državah kjer so vlade neodzivne (Holt-Giménez in Peabody 2008, 1). Prav tako so to zahteve po političnih spremembah na področju prehrane.

Pa vendar so rešitve, ki jih številne vlade danes ponujajo, le še nadaljevanje grotesknosti prehranskega sistema. Lep primer tega, je nedavna razvojna konferenca Združenih narodov RIO + 20, ki je potekala med 20. in 22. julijem v Braziliji. Na žalost, bo glavna rešitev, ki je bila predlagana s strani oblikovalcev politik – »Zelena ekonomija«, stvari le še poslabšala, opozarjata Patel in Crook (2012, 3). Ta koncept, ki postavlja ceno uporabi naravnih virov, ki so bili prej zastoj, je bil predstavljen kot edini način, kako preprečiti prihodnje krize, medtem ko bi morali oblikovalci politik, na tem srečanju, rešitve iskati stran od okoljskega zavajanja, v konkretnih predlogih, že sprejetih s strani družbenih gibanj po svetu. Njihove okoljske rešitve z razliko od »Zelene ekonomije«, namreč zares delujejo (prav tam).

Vrednotenje narave je temeljno vsakim takim stroškovno-koristnim pristopom k zakonodajnim in ostalim pristopom, ki pospešujejo trajnostne prakse. Vendar se tu postavlja vprašanje, kdo bo izvedel takšno vrednotenje? Avtorja slednje opredelita kot glavni problem koncepta »Zelene ekonomije«. Vrednotenje je samo po sebi namreč političen pojav. Odgovor je preprost, pravijo s strani UNEP-a¹⁴: o tem bo odločal trg. Tako torej nič demokracije, nič debate, nobenih diskusij, temveč le denar. Vendar se zdi, da vprašanje ni, kako dati čim več okolja v roke korporacijam, temveč kako dati več gospodarstva v roke ljudem (prav tam, 4–6).

Spremembe pa se morajo dogajati tudi na političnem nivoju. Potrebujemo posege, ki bi naslovili temeljne vzroke prehranske in finančne krize. Obe, tako prehranska kriza kot finančna kriza sta namreč zakoreninjeni v podobnih politikah, ki so bile vodene vrsto let (Shattuck 2008).

---

¹⁴ United nation environment programme (Program Združenih Narodov za okolje).

4 OD PREHRANSKE KRIZE K PREHRANSKI SUVERENOSTI

Nasproti vladnim politikam »ne-ukrepanja«, so številna družbena gibanja po svetu začela igrati aktivno vlogo pri transformaciji prehranskega sistema. Kot ugotavlja Patel, se potrošniki le v zadnjih časih borijo s problemom kako zdravo jesti, medtem, ko se kmetje že dolgo borijo proti izginotju njihove svobode, njihovi boji pa se nadaljujejo še danes po vsem svetu. Obstajajo številna družbena gibanja, ki se ne borijo le proti trenutnemu izkoriščajočemu prehranskemu sistemu in za to včasih celo tvegajo življenja, temveč predvsem gradijo alternative temu, ter živijo dostojanstveno. Vsako gibanje se seveda sooča s specifičnimi pogoji, omejitvami, nasprotovanji in orožji. Vseeno pa jih družijo skupno razumevanje svetovnega prehranskega sistema (Patel 2007, 15–16). Kaj kmetje zahtevajo, bomo poskušali pokazati na primeru koncepta suverenosti, ki je bil oblikovan s strani mednarodne kmečke federacije – gibanja, La Vía Campesina.

4.1 KONCEPT PREHRANSKE SUVERENOSTI

Prehranska suverenost, je bila prvič definirana leta 1996 s strani gibanja La Vía Campesina, kot pravica ljudi do zdrave in kulturno primerne hrane, proizvedene na ekološko sprejemljive in trajnostne načine ter pravica ljudi, da določijo svoj lasten prehranski in kmetijski sistem. Predlaga, da ljudje in ne korporacije, odločajo glede naše prehrane (Holt-Giménez 2009, 146). Čeprav je bila v prvi vrsti osnovana s strani tistih, ki so bili v tej zgodbi direktno prizadeti s tem, ko je bilo moderno kmetijstvo vzpostavljeno, pa je prehranska suverenost pomembna, ker ponuja celovit seznam sprememb za vsakogar (Patel 2007, 302).

Toda, če sedaj preskočimo možnosti in izzive, ki jih ponuja koncept, bi radi tu že na začetku naslovili tudi probleme samega koncepta. Pri tem, je potrebno osvetlili problem množstva definicij, ki ga opazimo takoj, ko se začnemo ukvarjati s proučevanjem koncepta suverenosti, in kot ugotavlja Patel, je te definicije težko združiti v eno samo definicijo o prehranski suverenosti, kar lahko pomeni pomanjkljivost glede nazornosti in jasnosti koncepta. Tudi zaradi tega, prihaja do kontradikcij znotraj koncepta prehranskega sistema. Da pa bi razumeli, katere kontradikcije zasledimo, je najprej smiselno koncept

prehranske suverenosti proučevati v kontrastu s konceptom prehranske varnosti (Patel 2009a, 663).

Preučevanje koncepta prehranske varnosti pa nujno zahteva vpogled v razvoj tega koncepta. Prva uradna definicija prehranske varnosti iz leta 1974, je namreč precej drugačna od tiste leta 2001, pojasnjuje Patel. Iz pokrivanja zgolj področja produkcije in porabe se je razširila na vrsto skrbi glede prehranjevanja, socialnega nadzora in javnega zdravja. Dobršen del pri razširitvi tega koncepta je, kot ugotavlja Patel, imela pobuda uvajanja koncepta prehranske suverenosti na Svetovnem vrhu o prehrani, leta 1996, s strani gibanja La Vía Campesina, z namenom preseganja prevladujočih pojmov. Definicija prehranske varnosti iz leta 1996, se je namreč izognila razpravljanju o družbenem nadzoru prehranskega sistema (prav tam, 664–665).

La Vía Campesina je zavzela pozicijo, da je razprava o notranji politični ureditvi, nujen del predmeta prehranske varnosti. Dejansko je bila prehranska suverenost razglašena kot logični predpogoj za prehransko varnost. Skupni imenovalec teh diskusij je pojem, da je politika prehranske varnosti nekaj, kar zahteva direktno demokratično participacijo, celovito agrarno reformo in spoštovanje življenja, semen in tal (prav tam, 665).

Prehranska suverenost je tako veliko »globlji« izraz od prehranske varnosti, kot pomembno distinkcijo naredi Holt-Giménez. Prehranska suverenost namreč ne predlaga le zagotovljen dostop do hrane, temveč tudi demokratičen nadzor nad prehranskim sistemom, od produkcije do distribucije ter porabe. V vseh primerih, ali je uporabljena s strani »držav globalnega Juga«, ki delajo na ponovni vzpostavitvi produkcije hrane ali s strani kmetov, ki ščitijo svoja semena pred genskim inženiringom ali s strani urbanih skupnosti, ki vzpostavljajo njihove lastne proizvodne sisteme, je pri prehranski suverenosti bistveno to, da si prizadeva za demokratizacijo in transformacijo naših prehranskih sistemov (Holt-Giménez 2009, 146).

Vendar pa tudi znotraj koncepta prehranske suverenosti naletimo na kontradiktornosti in pomanjkljivosti. Največja pomanjkljivost, ki se kaže v konceptu prehranske suverenosti je, kot ugotavlja Patel, še vedno problem nadzora – četudi sprejmemo predlagan okvir. Celo med ljudmi kot proizvajalci in porabniki v prehranskem sistemu, so moč in nadzor nad načini produkcije, sistematično neenakomerno porazdeljeni (Patel 2009a, 667). Problem nadzora nad hrano v družbi, se še danes kaže kot velik problem v razpravah o

prehrani. Gre za pomanjkanje zaupanja ljudi do proizvajalcev hrane med kmeti. Na tem področju bodo zato še potrebne razprave ljudi o tej pereči problematiki.

Eden od načinov za uravnoteženje teh razlik je, kot zelo dobro ugotavlja Raj Patel, namenska uporaba besednjaka o pravicah. O pravici do oblikovanja prehranskega sistema, je tako potrebno govoriti v kontrastu s privilegiji. Sodoben prehranski sistem je namreč strukturiran s strani peščice privilegiranih ljudi. Prehranska suverenost vztraja, da je to nezakonito, ker zasnova naših družbenih sistemov ni privilegij peščice, temveč pravica vseh. Z uporabo takega besednjaka, prehranska suverenost zahteva, da so te pravice spoštovane, zaščitene in izpolnjene (prav tam, 667).

Da pa se zahteve po prehranski suverenosti širijo iz »globalnega Juga« tudi v Evropo, priča Evropski forum za prehransko suverenost (European Forum for Food Sovereignty), ki se je odvijal avgusta 2011 v Kremsu, v Avstriji. V Evropi, je zadnje čase vse več civilnih družb, organizacij in gibanj kmetov, ki pozivajo k prehranski suverenosti ter vključitvi tega okvira v Skupno kmetijsko politiko v Evropi. Okoljski in socialni pravičnosti, sindikatom in organizacijam za razvoj, se je pridružil tudi poziv k samostojnosti hrane v Evropi in po svetu. Razširile so se številne iniciative na področju prehrane na lokalnih ravneh, ki pomenijo širjenje prehranske suverenosti v praksi, od kolektivnih bojev za zemljo, do mrež proizvajalcev-potrošnikov, do skupnostnega vrtnarjenja in raznih drugih pobud. Forum Nyéléni Evropa, je bil zato poskus okrepitve teh gibanj, tako na lokalni, regionalni ali nacionalni ravni, s podpiranjem in dopolnjevanjem del drugih (Nyéléni, European Food Sovereignty movement 2012)¹⁵.

Forum je bil osnovan kot razprava o alternativah trenutnega globalnega prehranskega sistema, iz njega pa je izšla tudi deklaracija o prehranski suverenosti. Tovrstne razprave so še sploh v zadnjih časih, ko se Evropa sooča s številnimi težavami na področju prehranske in kmetijske politike, več kot smiselne.

---

¹⁵ Več o zahtevah, ciljih in namenih tega foruma, glej v sami deklaraciji: Nyéléni, European Food Sovereignty Movement. 2012. Food sovereignty in Europe now! Nyéléni Forum for Food Sovereignty. Dostopno prek: <http://nyelenieurope.net/en/download/category/21-english>.

4.2 IZZIV DRUŽBENIH GIBANJ

Če primerjamo zahteve gibanj po svetu (predvsem tiste iz »globalnega Juga«), z zahtevami gibanj v Evropi, ugotovimo, da se bojujejo s podobnimi problemi. Vedno gre namreč za boj proti transnacionalnim korporacijam. Zato je bilo na forumu Nyéléni Evropa, v ospredje postavljeno zavedanje, da potrebujemo konkretne – delujoče alternative na lokalnih področjih, ki bi pokazale, da je preseganje prevladujočega sistema možno. Prav tovrstni forumi, so lepa priložnost za izmenjavo izkušenj lokalnih praks in povezovanje različnih gibanj. Predvsem pa, če si prizadevamo za preboj koncepta prehranske suverenosti na političnem področju, so razprave, ki jih sooblikujejo ljudje in gibanja, način kako lahko poskušamo ponovno preiščati zahteve prehranske suverenosti z namenom ustvarjanja večje jasnosti samega koncepta prehranske suverenosti (Nyéléni, European Food Sovereignty movement 2012).

Ugotovitev, da je potrebno delovati tudi na političnem področju, če želimo doseči spremembe na področju globalnega prehranskega sistema, ni nova. Ponovno pa bi radi osvetlili izziv družbenih gibanj (na področju prehrane), da te spremembe prenesejo na politični nivo. Čeprav se soočajo s številnimi težavami, imajo tovrstna gibanja veliko moč, da lahko to dosežejo. Naša trditev izhaja iz razumevanja družbenih gibanj, kot jih opisuje Raj Patel – ta gibanja namreč niso le »alternativa« na koncu puste zgodbe, temveč so konstanten opomnik, da so rešitve tu, le zamisliti si jih moramo. Ne samo zavrteti časa nazaj, še opozarja Patel, temveč si je potrebno zamisliti nekaj novega. To pa je lahko storjeno le s hladnim pogledom na to, kje smo in kje se je zalomilo (Patel 2007, 18). Naši orisi alternativ sistema, lahko namreč izhajajo le iz kritične refleksije, zato je smiselno dovršen del našega začetnega raziskovanja usmeriti v raziskovanje trenutne situacije.

Ukvarjanje s področjem družbenih gibanj, od nas sicer zahteva širše poznavanje zgodovine in konteksta tovrstnih gibanj, vendar se bomo na tem mestu v tovrstno raziskovanje spuščali le v toliko, da bomo poskušali razumeti pomembno distinkcijo med družbenimi boji preteklega stoletja, zbranimi okrog vprašanja dela in sodobnimi družbenimi boji. Prvi so pozabljali, da je vprašanje dela ujeto v družbeno obliko kapitala, zato so bili tej okovi po navadi odpravljeni le z državnim administriranjem (zamenjava ene hierarhije z drugo), medtem, ko so sodobni boji bistveno bolj raznoliki in mnogoteri in tui ne potrebujejo poenotenja v metadiskurzu, ki bi jih hierarhiziral. Prav tako opozarja, da: »Tudi samih odporov globalni neoliberalizaciji ne moremo hierarhizirati: segajo od

pridelave biološke hrane, pravic staroselcev do svobode gibanja in pravic istospolnih zvez« (Zadnikar 2005, 9).

Tovrstna gibanja so, kot nadalje opisuje Zadnikar, nehierarhična, inovativna, fleksibilna v svoji organizaciji, bistveno pri njih pa je tudi to, reprezentativno demokracijo zamenjujejo s participativno. Eno največjih takih družbenih gibanj je brazilsko gibanje kmetov brez zemlje, ki ga je Noam Chomsky imenoval kot najpomembnejše družbeno gibanje. Tisto, kar je navdihujoče pri tem gibanju je to, da je sposobno rekonstrukcije skupnosti na zasedenih posestvih, kjer razvijajo kmetije, ljudi iz velemestnih favel učijo graditi solidarnostno skupnost, organizirajo šole in zdravstveno oskrbo po svojih potrebah. Kot ugotavlja Zadnikar, enake procese rekonstrukcij skupnosti najdemo tudi pri piqueterosih in zapatistih (Zadnikar 2005, 11; Patel 2007, 205). Gre za vzpostavljanje drugačne družbe in družbenosti. Marta Gregorčič pojasnjuje, da v teh gibanjih ne najdemo nič ultra-aktivističnega temveč preprosto uporništvu, izhajajoče iz izkušenj prednikov. Po poti upora se učijo hoditi počasi, vendar skupaj (Gregorčič 2005a, 29).

Pokazali smo že, da (podeželska) družbena gibanja, sprejemajo koncept prehranske suverenosti kot alternativo neoliberalnemu pristopu, ki cilja na nepravilno mednarodno trgovanje kot rešitev svetovnih prehranskih problemov. Nasproti temu, se družbena gibanja osredotočajo na lokalne avtonomije, lokalne tržnice, produkcijsko-potrošniške cikle, energetska in tehnološka suverenost ter mreže »kmet – kmetu, ugotavlja Altieri (2009, 111).

Tako bo premik v smeri bolj družbeno pravičnega, ekonomsko upravičenega, okolju prijaznega kmetijstva, lahko le rezultat usklajenih akcij nastajajočih družbenih gibanj na podeželskem sektorju z zavezništvom civilno družbenih organizacij, ki so se obvezale k podpori ciljev teh gibanj kmetov. Kot rezultat konstantnega političnega pritiska s strani organiziranih kmetov in ostalih, lahko vsaj upamo, da bodo politiki bolj odzivni do razvijajočih politik, ki bodo povečale prehransko suverenost, ohranjale naravne vire in zagotavljale družbeno pravičnost in ekonomsko upravičenost kmetijstva, še opozarja Altieri (prav tam, 112). In kot ugotavlja Halweil, imajo združenja po svetu zmožnost za ponoven prevzem nadzora nad prehranskim sistemom in to naredi preprosto idejo tega, da se trudimo jesti čim bolj »lokalno«, tako zelo močno (Halweil 2005, 73).

Videli smo, da so se konkretne ideje iskanja načinov za doseganje prehranske suverenosti začele širiti tudi v Evropi. Vprašanje, ki se tu vzpostavlja je, če se bodo sposobne tovrstne

alternativne prakse tudi ohraniti. Po svetu so se, kot ugotavlja Holt-Giménez, desetletja, družinski kmetje, ženske s podeželja in skupnosti, upirali proti uničevanju njihovih avtohtonih semen in trdo delali na diverzifikaciji rastlin, varovali zemljo, skrbno nabirali vodo ter vzpostavljali lokalne vrte, tržnice, podjetja ter prehranske sisteme, ki slonijo na skupnosti. Zaradi tega, danes obstaja mnogo visoko produktivnih, pravičnih in trajnostnih alternativ trenutnim industrijskim praksam in monopolnim podjetjem. Kar pa je mogoče najbolj pomembno, si na milijone ljudi prizadeva, da bi te alternative napredovale, saj so te prakse v nasprotju s konvencionalnimi, visoko produktivne in lahko nahranijo svet, za katerega se predvideva, da bo nekje sredi stoletja presegel globalno populacijo devet milijard ljudi (Holt-Giménez 2009, 146).

Nenehno, vsakodnevno izumiranje malih kmetij v Sloveniji in tudi Evropi, bi lahko bil element, ki generira sodobna družbena gibanja tudi v Evropi. Družbena gibanja, ki se ukvarjajo s problematikami prehrane, pa vsekakor odpirajo nove prostore za soočenje želj, zahtev in potreb ljudi in prav gotovo tudi prostore za večjo (politično) participacijo ljudi.

Tovrstna gibanja bi tako morala biti konstanten opomnik, da se številne spremembe v svetu že dogajajo in spodbuditev za vse tiste posameznike, ki so v kriznem času naveličani čakanja rešitev vlad usmerjenih v ohranjanje trenutnega kapitalističnega sistema. Zadnje čase so po svetu vedno bolj odmevne alternativne prakse prehranske samopreskrbe, raziskovanje le-teh, pa se zdi, da ponuja številne delujoče rešitve spopadanja s kriznim stanjem. Žal tu ni prostora za raziskovanje alternativnih praks samopreskrbe pri na primer Zapatistih v Latinski Ameriki ali raziskovanje t.i. posebnega obdobja na Kubi, ki je pomenilo razmah ekološkega vrtnarstva v številnih urbanih skupnostnih vrtov in zgodovinski stopnji samopreskrbe.

V nadaljevanju si bomo poskušali tako na novo premišljati iz česa izhajati pri iskanju alternativ.

5 V ISKANJU ALTERNATIV...

»Izguba upanja na bolj človeško družbo ni posledica tega, da so ljudje slepi za grozote kapitalizma, gre preprosto za to, da se zdi, kot da ni nobene drugačnosti, h kateri bi se lahko usmerili« ugotavlja Holloway (2004, 16). Pa vendar smo pokazali, da poskušajo številna družbena gibanja po svetu to drugačnost vsakodnevno graditi, pa naj bo z alternativnimi primeri prehranske ali katere druge samopreskrbe. Doseganje večje stopnje (prehranske) samopreskrbe namreč pomeni tudi zmanjševanje odvisnosti od profitno vodenih globalnih korporacij. Če pa želimo doseči prav slednje, ni potrebno čakati na ukrepe politikov na nacionalni in nadnacionalni ravni, temveč lahko začnemo konkretne alternativne prakse samopreskrbe oblikovati na lokalnem področju.

Če je bil, kot pravi Holt-Giménez (2009, 144), premik od prehranske samopreskrbe k prehranski odvisnosti dosežen s kolonizacijo nacionalnih prehranskih sistemov in uničevanja domačega kmetijstva, pa se zdi logična pot nazaj k prehranski samopreskrbi - ponovna oživitev domačega kmetijstva. Prav skrajšana povezava med kmeti in potrošniki je v resnici lahko najbolj strateška in hkrati prijetna pot k spremembi na boljše. Svet, v katerem bi vsi imeli dostop do lokalne, sveže hrane, bi pomenil tudi več moči posameznikov, prav tako močnejšo skupnost in večji stik z naravo. Že vrsto let so kolonializem in ekonomski razvoj svet peljali po povsem obratni poti. To je rezultiralo ne le v ločevanje proizvajalcev od potrošnikov, temveč tudi vseh nas od naravnega sveta. Vprašanje se zatorej glasi: Bomo še naprej nadaljevali po poti globalne monokulture ali bomo začeli spreminjati smer? (Norber-Hodge in drugi 2002, 3).

S tem ko začnemo z majhnimi spremembami v vsakodnevnem življenju pravzaprav že spreminjamo prehransko krizo v izziv, s postopnim delovanjem na političnem nivoju, pa bi lahko dosegli celovito rešitev prehranske krize z zamenjavo struktur prehranskega sistema. To vključuje regulacije trgov, zmanjševanje moči korporacij, ki imajo oligopol nad prehrano in kmetijstvom in obnova agroekoloških metod ter kmetije manjšega obsega (Holt-Giménez in Peabody 2008, 4). V nadaljevanju bomo izpostavili predvsem pomembnost obnove agroekoloških metod, za doseganje katere ni potrebno delovati na političnem nivoju, saj se alternativne metode kmetovanja širijo »od ust do ust« med kmeti in vrtničarji. Kmetje so si od nekdaj pripravljali svoje ozimnice, to je bil predvsem za

ženske v družini velik čar, hkrati pa težavno delo. Danes pa se je začela spet povečevati potreba po (lastni) samopreskrbi.

Če se za trenutek še ustavimo pri samopreskrbi, lahko vidimo, da tudi pri njej, podobno kot pri konceptu prehranske suverenosti, ni enotnih opredelitev. Tudi tu obstaja množstvo poti doseganja prehranske samopreskrbe. Zagovorniki paradigme prostega trga koncept prehranske samopreskrbe postavljajo pod vprašaj, saj naj bi bilo v času krize, primarno ljudem zagotavljati hrano po nizkih cenah, potrebe po dražji (ekološki) hrani, pa bo trg šele sam določil. Tovrstno razmišljanje seveda znova spregleda okoljske cene, ki bi jo morali plačevati za tako poceni hrano ter številna izkoriščanja znotraj same organiziranosti globalnega prehranskega sistema.

V iskanju alternativ, v nadaljevanju ne bomo poskušali postavljati političnih okvirjev, saj menimo, da morajo le-te določiti ljudje sami, skladno z njihovimi željami. Bolj kot to, želimo, izhajajoč iz socialne ekologije, v nadaljevanju orisati sklop tem, ki se jih je potrebno lotiti, če želimo redefinirati razvoj prehranskega sistema (Chodorkoff 2005, 35)¹⁶. Pri tem je pomembno, kot nakazujeta Daniel Chodorkoff in Murray Bookchin, ustanovitelja Inštituta za socialno ekologijo, da so te teme in ideje neustrašno utopične. In kot pravi Chodorkoff: »Utopična misel danes ne zahteva opravičila. Redkokdaj v zgodovini je bilo tako pomembno črpati iz imaginacije, da bi ustvarili radikalno nove alternative za resnično vse vidike vsakdanjega življenja« (prav tam, 35).

Redefiniranje razvoja po pristopu socialne ekologije, pomeni tudi načrtovati drugačno smer razvoja prehranskega sistema. Iz radikalnega izhodišča pristopa socialne ekologije k razvoju, lahko izhajamo tudi pri reševanju kontradiktornosti globalnega prehranskega sistema v povezavi s kmetijskim sistemom, saj je, kot so zapisali v dokumentu foruma Nyéléni Europe, model globalnega kmetijstva, natančen odraz kapitalističnega sistema, ki ga je ustvaril (Nyéléni, European Food Sovereignty movement 2012).

---

¹⁶ Daniel Chodorkoff se v svojem članku z naslovom *Redefiniranje razvoja*, na tak način loti slednjega, mi pa si na tem mestu drznemo njegove razprave o redefiniranju razvoja razširiti z redefiniranjem razvoja *prehranskega sistema*, saj menimo, da je prav razvoj prehranskega sistema tisti, ki je v reševanju prehranske krize potreben redefinicij. Za več o temu kako socialni ekologi razumejo razvoj glej: Chodorkoff, Daniel. 2005. Redefiniranje razvoja. V *John Holloway: teorija revolucije zdaj: socialna ekologija*, ur. Darij Zadnikar, 34–43. Ljubljana: Študentska založba.

5.1 PRISTOP SOCIALNE EKOLOGIJE

Že na začetku pričujočega dela smo omenili, da je socialna ekologija tudi vizija reševanja kriz. Poglejmo na kakšen način nam lahko ta pomaga pri preseganju prehranske krize. Ultimativna zahteva socialne ekologije je, kot ugotavlja Marta Gregorčič, radikalno drugačna družba. V nasprotju s prevladujočimi koncepti, je tako osredotočena na vzajemen odnos med naravo in človekom (Gregorčič 2005b, 12)¹⁷. Če socialna ekologija v ekološki družbi ponuja vse večjo kompleksnost, različnost in svobodo, pa je sodobni kapitalizem ubral prav nasprotno pot, meni Chodorkoff. Medtem, ko se na prvi pogled zdi, da imamo izjemno kompleksne odnose, se hitro izkaže, da se za njimi skriva izjemno enostaven, linearni model družbe (Chodorkoff v Gregorčič 2005b, 13). Socialna ekologija nasproti izkoriščajočim procesom kapitala, alternative išče v novih načinih produkcije, v neposredni demokraciji. In kar je, kot smo videli, v današnjem času še kako pomembno: »Tudi časovnega okvira prihodnosti se socialna ekologija loteva iz utopične perspektive (utopija kot boljše mesto, kot tisto, kar bi lahko bila ali bi morala biti), iz samozavestne, premišljene in kritične analize za novo politično teorijo« (prav tam, 13).

Razvoj in napredek se iz perspektive socialne ekologije lahko merita le z redefiniranjem moči skupnosti, kot piše Marta Gregorčič. Redefiniranje moči skupnosti torej, ki ima za posledico polnomočenje skupnosti, da določajo svojo prihodnost – neodvisno od Mednarodnega denarnega sklada, Svetovne banke ter še drugih mednarodnih hegemonih institucij (Gregorčič 2011, 24).

Že na podlagi zgoraj opisanega skromnega poskusa predstavitve nekaterih izhodišč socialne ekologije, je moč razbrati uporabnost pristopa socialne ekologije v našem primeru. Pomembna je prav opredelitev izhodišč; socialna ekologija na tem področju družbo raziskuje v njenih temeljih in s pomočjo radikalne kritike ponuja tudi (radikalno) vizijo. Na poti, ki jo usmerja želja po preseganju prevladujočega globalnega prehranskega sistema, ni pomembno le spodbujanje kreiranja alternativ. Potrebno je odločno predstaviti alternative, ki slonijo na trdno oblikovanih temeljih oziroma izhodiščih.

---

¹⁷ Pod Časopisom za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo je leta 2005 izšla znanstvena monografija z naslovom John Holloway: teorija revolucije zdaj; socialna ekologija, uredil jo je Darij Zadnikar, pomemben del tako prevodov del o socialni ekologiji kot refleksij je podala tudi Marta Gregorčič, za več informacij o izhodiščih, ki jih zavzema socialna ekologija glej: Zadnikar, Darij, ur. 2005. *John Holloway: teorija revolucije zdaj; socialna ekologija*. Ljubljana: Študentska založba.

5.2 ALTERNATIVNE OBLIKE KMETOVANJA

Da je tovrstno početje presejanja vezi kapitalizma dolgo in težavno početje, opozarjajo številni avtorji. Vendar se zdi, da najbolj hitre rešitve ponujajo prav alternativne oblike kmetovanja, pa naj bodo te v obliki lastnih ekoloških, permakulturnih in biodinamičnih vrtičkov ali skupnostnih vrtov, zadrug itd. Zahteva po nadzoru prehranskega sistema v sebi namreč skriva tako individualne kot kolektivne napore. Prav tako se razpon naših akcij nahaja v območju od individualnega k globalnemu. Vendar pa, kot izpostavi Raj Patel, če želimo spremeniti sebe, moramo spremeniti svet. In če želimo spremeniti svet, moramo spremeniti sebe; obe poti sta potrebni (Patel 2007, 303).

Tu vidimo priložnosti in izzive alternativnih oblik kmetovanja preko katerih naše konvencionalne metode kmetovanja, oropane bogatih tradicij naših prednikov, spreminjamo z alternativnimi metodami, ki raje sodelujejo z naravo, namesto da bi delovale proti njej. Te dajejo prednost natančnemu in pozornemu opazovanju namesto mukotrpnega in nespametnega garanja in zavzemajo celosten pogled na rastline in živali (Fukuoka v Mollison in Slay 1994, 7). Take načine ponuja permakultura, kot permanentna agrikultura ter permanentna kultura, katere cilj je ustvarjati ekološka okolja, ki bi bila sposobna ekonomsko preživeti, z lastnim kritjem svojih potreb, z metodami neizkoriščevanja in uravnoveženosti na daljši rok (prav tam, 7). Kot še ugotavlja Svete, je: »V ožjem pogledu permakultura gozdno kmetijstvo, že tisočletja uveljavljena oblika obdelovanja, ki je prvotna, gozdna ljudstva še danes uporabljajo. Bistvena značilnost te alternativne metode upravljanja gozda je skupna rast dreves in posevka« (Svete 2005, 123).

V kmetijstvu tako vidimo številne priložnosti za tiste posameznike, ki želijo s spreminjanjem sebe spreminjati tudi svet. Le-to namreč ponuja številne že delujoče prakse, ki ne le transformirajo kmetijstvo, temveč transformirajo tudi družbo. Zadnje čase so vse bolj popularna alternativna praksa urbani skupnostni vrtovi. Če si želimo pogledati kakšno moč so imeli le-ti na transformacijo družbe, potem moramo to najprej napraviti s pogledom na Kubo, ki je eden najvidnejših primerov na tem področju. Številni skupnostni vrtovi so ne le transformirali konvencionalne metode kmetovanja z organskim

kmetovanjem, temveč so prispevali tudi k blaginji skupnosti in vplivali na kvaliteto življenja prebivalcev¹⁸.

Urbano vrtnarstvo je pravzaprav hkrati tudi (poleg koristne funkcije pomoči revnejšim prebivalcem do zdrave hrane) način spopada z atomiziranostjo družbe. Kolektivno skupnostno vrtnarstvo je osnovano na povezovanju med ljudmi (delijo si skupne prostore za druženje, organizirana so različna izobraževalna predavanja, dogajajo se celo različni izbori in tekmovanja). Priključili se mu bodo lahko le tisti, ki bodo poleg svoje želje po pridelovanju lastne hrane sposobni preseči egoizme, ki izhajajo iz prevladujočega (kapitalističnega) sistema. Ko to enkrat dosežejo, taki skupnostni vrtovi obstojijo le, če so znotraj njih vsi posamezniki enaki pri sprejemanju političnih odločitev, ki jih sprejemajo skupaj.

Novi alternativni načini kmetovanja, pa naj bo to permakultura, biodinamika ali le organsko kmetovanje, hkrati prinašajo tudi veliko mero kreativnosti. Gre za drugačne prakse kmetovanja oziroma vrtnarjenja od industrijskega monokulturnega kmetijstva, ki ljudi prisilijo, da zopet obudijo že dosežena znanja naših (pra)dedkov in (pra)babic – tu gre predvsem za dolgoletne tradicije poznavanja in vzgajanja avtohtonih vrst kulturnih rastlin iz lastnih semen. Obenem pa se kreativnost tu kaže v razmišljanju še preko teh starih tradicij. Predvsem v permakulturi gre za razširjanje svojih obzorij z novimi načini poenostavljanja kmetovanja – bodisi gozdnimi vrtovi in mešanimi podpornimi kulturami ali gojenjem zelenjave v balkonskih koritih oziroma iskanje novih možnih vertikalnih zasaditev.

Razmišljanje o zdravi hrani, združuje skupno vrednotenje zemlje in vode, potrebe po odzivnih institucijah, pravicah posameznikov in resnične demokracije. Patel navaja raziskavo več kot štiristo vodilnih znanstvenikov, vodeno s strani Roberta Watsona, (glavnega znanstvenika Svetovne banke) o tem, kako bomo nahranili svet leta 2050, ko nas bo devet milijard. Njihova študija, Kmetijstvo na razpotju je podala sklep, da se bomo morali odmakniti stran od trenutnega industrijskega sistema kmetijstva ker le-ta ne v zadostni meri ceni naravne vire. V prihodnosti ne bomo imeli velikih količin vode in škropiv, ki jih kapitalistično usmerjeno industrijsko kmetijstvo zahteva in podnebje bo

---

¹⁸ Vsekakor pa je pri preučevanju porasta skupnostnih vrtov potrebno poznavanje tudi kontekst nastanka teh oblik. Literature, ki bi ponujala celovito študijo teh praks na Kubi je sicer bore malo. O tem piše Marta Gregorčič v knjigi *Potencia: Samoživost revolucionarnih bojev*, glej: Gregorčič, Marta.2011. *Potencia: samoživost revolucionarnih bojev*. Ljubljana: Založba/*cf.

veliko bolj spremenljivo kot je sedaj (Patel 2009b, 163). Kot kažejo napovedi, se bomo morali tovrstnim napovedim v prihodnosti začeti kar hitro prilagajati. Izpostavili smo izhodišča, ki jih za oblikovanje alternativ ponuja socialna ekologija, poskušali smo predstaviti pomen, ki ga imajo alternativne oblike kmetovanja kot oblika hitrih in direktnih rešitev. Poglejmo sedaj še katere rešitve bomo potrebovali v politični praksi.

5.3 K DEMOKRATIČNEMU PRIDELOVANJU

Patel opozarja, da bomo v prihodnosti potrebovali novo, decentralizirano načrtovanje in lokalno prilagojene načine porabe skupnih virov. V praksi, to pomeni demokratično delovanje na številnih institucionalnih nivojih. V poskusu nasloviti globalno lakoto, so najbolj ugledni svetovni znanstveniki prišli do iste vrste rešitev: lokalne, ekološko občutljive rešitve, ki spoštujejo lokalno znanje, demokracijo in avtonomnost (Patel 2009b, 163–164). Vandana Shiva prav tako meni, da je prehranski totalitarizem, s katerim se danes soočamo, lahko ustavljen le z mobilizacijo prebivalcev za demokratizacijo prehranskega sistema. Tako pravi, da moramo zahtevati naše pravice, da zaščitimo zemljo in njene različne živalske vrste. Demokracijo na področju prehrane vidi kot nov »program« za demokracijo in človekove pravice ter nov program za ekonomsko trajnost in družbeno pravičnost (Shiva 2000, 18)¹⁹.

Vendar se zdi, da so ljudje danes izgubili zaupanje v politike in tudi politiko. Kot ugotavlja Bookchin, politika danes ne pomeni moralne poklicnosti, ki bi temeljila na racionalnosti, skupnosti in svobodi. Zato nasproti takšni politiki predstavi libertarni municipalizem. Slednjega razume kot zgodovinsko temeljni projekt, ki bi politiki dal etični značaj in organiziranost od spodaj. V sebi tak projekt skriva prizadevanja za ponovno osvojitve javne sfere in pristno komunitarno delovanje (Bookchin 2005, 18–19). Libertarni municipalizem nam tako znotraj socialne ekologije ponuja še eno usmeritev, ki razširja naše predstave možne družbe in je v pomoč o premišljanju glavnih problemskih sklopov glede redefiniranja prehranskega sistema. V osnovi gre pri libertarnem municipalizmu, kot pravi Bookchin, za prizadevanje za razvijanje demokratičnih možnosti usmerjenih k radikalno novi konfiguraciji družbe, zadovoljevanju človeških

---

¹⁹ Avtorica uporablja izraz Food democracy.

potreb, zadoščanju ekološkim nujnostim ter zadnje, vendar ne tudi najmanj pomembno, k razvijanju nove etike, temelječe na vzajemnosti in sodelovanju (Bookchin 2005, 17–19)²⁰.

Nekateri menijo, da je zaskrbljenost glede prihajajoče prehranske krize pretirana in ideje o prehranski samopreskrbi nerealne. Drugi, ki lakoto in revščino že zaznavajo, od vlad nestrpno pričakujejo ukrepanje. In spet tretji, »lačni sprememb« so stvari že vzeli v svoje roke in pričeli sami pridelovati hrano. Vsem trem stališčem je skupno to, da nas (napovedana) prehranska kriza sili v ponovno preišljevanje o sami organiziranosti produkcijskih in distribucijskih načinov prehrane. V kolikor smo se namenili sprejeti izziv, ki ga prehranska kriza ponuja, smo že začeli skupno aktivno iskanje alternativ in rešitev, ki ne vodijo le v rešitev s prehrano povezanih bolezni, temveč tudi k večji povezanosti znotraj družbe ter (lokalni) politični participaciji. Po svetu že delujejo neke vrste občinski sveti glede prehrane, znotraj katerih ljudje izražajo svoje želje in zahteve. V kakšni smeri bo šel razvoj pri nas, je odvisno predvsem od nas samih, saj prehranska kriza ne prinaša le izziva, temveč tudi boj, ki si ga moramo še izbojevati.

Zdi pa se, da že s tem, ko sami aktivno zavzamemo vlogo pri samopreskrbi, (pa naj bo lastna, lokalna ali regionalna) v politični in ekonomski prostor prenašamo naše želje in zahteve. Če so te naravnane v smeri oblikovanja npr. lokalnih mehanizmov distribucije hrane ali povečevanju števila ekoloških tržnic, se zdi, da imajo potencial soočenja z brezosebnim obrazom globalnega trga in preseganjem le-tega. Zato »pridelujmo« v naših lokalnih skupnostih čim več participativne demokracije.

---

²⁰ Več o projektu libertarnega municipalizma glej v : Bookchin, Murray. 2005. Libertarni municipalizem: pregled. V *John Holloway: teorija revolucije zdaj: socialna ekologija*, ur. Darij Zadnikar, 17–30. Ljubljana: Študentska založba.

6 H KONCU

»Natural farming is not simply a way of growing crops; it is cultivation and perfection of human beings«.

Masonobu Fukuoka²¹

Podobno kot je za izgradnjo drugačne družbe pomembno njeno zamišljanje, pa naj bo to v obliki imaginacij in utopij, je zamišljanje pomembno tudi na naših vrtovih. Brez zamišljanja in načrtovanja, (pa naj bo to permakulturno načrtovanje v obliki gomilastih gred ali zgolj biodinamično načrtovanje kolobarja in »dobrih sosedov« v biodinamiki) obstaja tveganje, da naslednjo sezono na naših vrtovih ne bo tako obilnih pridelkov. Vrt namreč deluje prav z zamišljanjem. Ko si zamišljamo strukturo naših vrtov, po navadi niti malo ne vemo kaj bo iz tega nastalo. Kaj kmalu lahko iz prvotne zastavitve grede za zelišča v obliki kroga, nastane greda z zelišči v obliki spirale, ki naj bi v permakulturnem vrtu ustvarjala prav posebne energije in privlačila številne koristne žuželke²². Če jo le znamo opazovati, nam narava sama pokaže načine kako izboljšati naše vrtove. Pravzaprav je vrt izjemna učilnica iz katerega se lahko veliko naučimo tako za naša vsakodnevna življenja kot za ustvarjanje skupne, drugačne in boljše prihodnosti. Tako kot je v vrtu pomembno, da posadimo čim več različnih rastlinskih vrst, da bo tako ta bolj varen pred škodljivci, je tudi v družbi, skupnosti, pomembna kulturna različenost, da vedno znova razširjamo naše poglede. Naše vrtove tako vidimo kot nekakšno dvojno priložnost (za izhod iz krize): v (lastni) samopreskrbi in v vrtu kot učilnici, ki je lahko navdih za doseganje sprememb tudi na političnem nivoju.

V pričujočem diplomskem delu smo poskušali izrisati raziskovalno vprašanje, ki smo ga na začetku zastavili. Zanimalo nas je, kaj je v največji meri pripeljalo do tega, da se danes

---

²¹ (So)naravno kmetovanje ni le način vzgoje kulturnih rastlin; je vzgoja in izpopolnjevanje ljudi. Masanobu Fukuoka je bil japonski kmet in filozof. Dolgo let je preučeval različne načine (so)naravnega kmetovanja. Njegova knjižna uspešnica, *The One-Straw Revolution*, opisuje njegovo življenjsko potovanje, filozofijo in metode kmetijske pridelave.

²² Več o permakulturi in načrtovanju vrta glej v: Mollison, Bill in Reny Mia Slay. 1994. *Uvod v permakulturo*. Ljubljana: Kortina.

soočamo s prehransko krizo v družbi obilja in katere poti so prave za izhod iz takšne situacije. Primorani smo bili tako soočiti obe strani; na eni strani koncept, ki se uveljavlja že od zelene revolucije naprej, voden s strani profitno motiviranih korporacij in upravičen z monokulturnim industrijskim pridelovanjem poceni hrane (v resnici pa proizvede zraven še ogromne okoljske stroške, bolezni, lakoto in revščino) in na drugi strani koncept prehranske suverenosti, ki združuje zahteve ljudi po svetu v boju proti tovrstnim izkoriščevalnim odnosom. Te zahteve se povezujejo z ekološkimi načini pridelovanja, ki veliko bolj delujejo v povezavi z naravo in v vseh pogledih pomenijo bolj pestro produkcijo.

V kontrastu s tem izzivom, ki so ga zavzela družbena gibanja, smo poskušali prikazati še dimenzijo, ki jo imajo posamezniki z lastnim pridelovanjem hrane, vse to kot odgovor na prehransko krizo. Poskušali smo podati osnovna izhodišča za oblikovanje načinov izhoda iz (prehranske) krize, ki je le ena od kriz, s katerimi se danes soočamo. V kateri smeri bo šel razvoj prehranskega sistema naprej, bo pokazal čas.

Tovrstno zamišljanje alternativ pa v sebi skriva tudi številna nova vprašanja. Predvsem smo v nalogi izpustili pomemben vidik vloge žensk v kmetijstvu in pridelovanju hrane. Če se je patriarhalna družina transformirala z vključitvijo žensk v polnopravno državljanstvo in sfero dela, kot ugotavlja Zadnikar (2005, 10), se postavlja vprašanje v katero smer bo pripeljala ponovna prevlada kmetijstva na ramenih žensk nad »moško roko« industrijskega monokulturnega kmetijstva?

Zato dovolite nam, da na tem mestu naloge ne zares zaključimo ampak v mislih naprej gradimo simboličen »upor«, ki ima za cilj vzpostavitev konkretnih praks – prenašanje principov vzajemnosti in horizontalnosti, ki jih oblikujejo družbena gibanja po svetu, tudi v naša lokalna okolja in skupnosti. Upamo si trditi, da ni malo takih, ki so že naredili korak naprej od lažnega zavetja atomizirane družbe k povezovanju več ljudi, več glav, več znanj, več idej, več navad, več kultur, več sposobnosti...

Človek je v iskanju nemogočega vedno uresničeval mogoče. Tisti, ki so se omejili na to, kar se jim je zdelo mogoče, niso napredovali niti za korak.

Kropotkin

7 LITERATURA

1. Altieri A. Miguel. 2009. Agroecology, Small Farms and Food Sovereignty. *Monthly Review* 61 (3): 102–113.
2. Bookchin, Murray. 2005. Libertarni municipalizem: pregled. V *John Holloway: teorija revolucije zdaj: socialna ekologija*, ur. Darij Zadnikar, 17–30. Ljubljana: Študentska založba.
3. --- 2011. Kaj je socialna ekologija? V *Antologija anarhizma* 3, ur. Žiga Vodovnik, 79–116. Ljubljana: Krtina.
4. Chodorkoff, Daniel. 2005. Redefiniranje razvoja. V *John Holloway: teorija revolucije zdaj: socialna ekologija*, ur. Darij Zadnikar, 34–43. Ljubljana: Študentska založba.
5. Clapp, Jennifer in Marc J. Cohen, ur. 2009. *Global food crisis: Government challenges and oportunities*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.
6. Fora.tv. 2008. *Slow food nation: The World Food Crisis*. Dostopno prek: http://fora.tv/2008/08/29/Slow_Food_Nation_The_World_Food_Crisis#fullprogram (3. julij 2012).
7. Galimberti, Umberto. 2011. *Miti našega časa*. Ljubljana, Modrijan.
8. Graham Bell. 2010. *Permakulturni vrt*. Ljubljana: Ara.
9. Gregorčič, Marta. 2005a. *!Alerta roja!: teorije in prakse onkraj neoliberalizma*. Ljubljana: Študentska založba.
10. --- 2005b. Uvod v socialno ekologijo. V *John Holloway: teorija revolucije zdaj: socialna ekologija*, ur. Darij Zadnikar, 11–16. Ljubljana: Študentska založba.
11. --- 2011. *Potencia: samoživost revolucionarnih bojev*. Ljubljana: Založba/*cf.
12. Halweil, Brian. 2005. The Rise of Food Democracy. *UN Cronicle* 42 (1): 71–73.
13. Holloway, John. 2004. *Spreminjamo svet brez boja za oblast*. Ljubljana: Študentska založba.
14. Holt-Giménez, Eric. 2009. From Food Crisis to Food Sovereignty: The Challenge of Social Movements. *Monthly Review* 61 (3): 142–156.
15. Holt-Giménez, Eric in Loren Peabody. 2008. From Food Rebellions to Food Sovereignty: Urgent call to fix a broken food system. *Food first backgrounder* 14 (1): 1–6.

16. Komat, Anton. 2011. Civilizacija na razpotju. *Teorija in praksa* XLVIII (48): 1184–1201.
17. --- 2012. Kako je lahko strup v prosti prodaji, zdravilna rastlina pa pod režimom? *Sobotna priloga Dela*, 4–6 (21. julij).
18. Mollison, Bill in Reny Mia Slay. 1994. *Uvod v permakulturo*. Ljubljana: Kortina.
19. Norberg-Hodge, Helena, Todd Merrifield in Steven Gorelick, ur. 2002. *Bringing the food economy back home: local alternatives to global agribusiness*. UK: Zed books.
20. Nyéléni, European Food Sovereignty Movement. 2012. Food sovereignty in Europe now! Dostopno prek: <http://nyelenieurope.net/en/download/category/21-english> (15. avgust 2012).
21. Patel, Raj. 2007. *Stuffed and starved. From farm to fork, The Hidden Battle for the World's food sistem*. London: Portobello Books.
22. --- 2009a. Food sovereignty. *Journal of Peasant Studies* 36 (3): 663–706.
23. --- 2009b. *The value of nothing*. London: Portobello Books.
24. --- 2011. *Edible education: Feeding the world*. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=wSnwYbaqcQU> (29. avgust 2012).
25. Patel, Raj in Martin Crook. 2012. At Rio+20, the greeneconomy won't save the planet. But green democracy will. *Commonwealth Advisory Bureau, Opinions* (junij). Dostopno prek: http://rajpatel.org/wp-content/uploads/2012/06/June_2012_Opinion.pdf (16. julij 2012).
26. Plut, Dušan. 2011. Globalna prehranska kriza: Planet v primežu prehranske (ne)varnosti. *Sobotna priloga Dela*, 12–13 (19. februar).
27. Shattuck, Annie. 2008. The Financial Crisis and the Food Crisis: Two Sides of the Same Coin. *Food first: Institute for Food and Development Policy*, 24. september. Dostopno prek: <http://www.foodfirst.org/en/node/2252> (20. avgust 2012).
28. Shiva, Vandana. 2000. *Stolen Harvest: The Hijacking of the global food suply*. London: Zed books.
29. --- 2005. *Earth democracy: Justice, Sustainability and Peace*. London: Zed Books.
30. Singh, Sumanjeet. 2009. Global food crisis: magnitude, causes and policy measures. *International Journal of Social Economics* 36 (1/2): 23–36.
31. Svete, Mitja. 2005. Permakulturna etika in duh sodelovanja. V *John Holloway: teorija revolucije zdaj; Socialna ekologija*, ur. Darij Zadnikar, 119–128.

32. Vodovnik, Žiga. 2010. *Anarhija vsakdanjega življenja: Zapiski o anarhizmu in njegovih pozabljenih pritokih*. Ljubljana: Založba Sophia.
33. Zadnikar, Darij. 2005. Preživetje uma v neoliberalizmu. V *Latinska Amerika: »Za vse luč, za vsakogar vse, za nas radostni upor!«: (Ne)moč oblikovanja*, ur. Darij Zadnikar, 5–12. Ljubljana: Študentska založba.